



# FIGYELMEZŐ

## AZ EGYETEMES LITERATURA KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

**SCHEDEL, VÖRÖSMARTY,** szerkesztő társ **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Pesten.

September 4. 1838.

36. szám.

**Tartalom.** Hazai literatura. Nyelvtudomány. A' magyar tudós társaság' helyesírása. Folytatás. (D. Schedel F.). — Földkép. Vas vármegye. — Külföldi literatura. Pillantás az orosz literaturára. — Állítások, vélemények, felvilágosítások. A' budapesti állóhid' tárgyában (Vásárhelyi Pál). Némely philos. tárgyban Mocsinak (Al-Kendi). — Rendkívüli töldalék. Athenaeum miatti zajeások. Ill. Csató' Hirlapi Szemléje, folytatás. — Magyar dolgok külföldi munkákban. Jósika' Abafia Németországban. — Necrolog (Köl-csey †). — Literaturai mozgalmak.

### HAZAI LITERATURA.

#### Nyelvtudomány.

**154.** Magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai. A' m. tudós társaság' külföldi használatára.

(Folytatás.)

Egyike jelenkori helyesírásunk' legcontro-versusabb pontjainak a' görög nevek' és szavak' írása, úgy annyira, hogy még az academia is, mintegy kétkedve, azokhoz álljon-e, kik azokat görögösen akarnák írni, vagy kik deákosan, „még most inkább javaslatokat kíván adni, mint szabályt”, 's mind a' két módban megnyugszik, ha az következetesen vitetik ki. Azonban érezvén, hogy görögösen nem lehet, görög nyelvtudás nélkül, melly nálunk catholicusoknál legalább, hol e' nyelv csak a' felsőbb tanító intézeteken, 's ott is mellékesen 's hetenként csak egy órában tanítatik, a' gymnasiumokban pedig épen nem — felette ritka: szükségesnek tartotta azok' számára, kik e' módhoz inkább szítanak, a' görög alphabetum' kérdésbe jöhető betűinek megfelelő magyar betűket egyenként összeírni 's ez írásmódot példákkal felvilágosítani. E' tabella szerint tehát az τ é-vel adatik, az ω ó-  
val, az αι αi-vel, az αυ αü-vel, az ει ei-vel, az ου öü-vel, az οι oi-vel, az ου ú-vel, a' κ k-  
val; tehát Hélios, Hórographia, Aischinés, aÜ-

tonomia, Eidólon, Eüterpé, Oikodomia, Úranos, aKadémia. Ezen írásmód, úgy látszik, azon elven alapszik, mellyen az előkelőbb élő európai nyelvekbeli nevek 's szavaké, t. i. az eredeti írásmódon; 's nem szenved kétséget hogy, ha a' görög szavak' írását is vissza lehetne ezen elvre vezetni, mindjárt egy szabálylyal kevesebb lenne 's következetesség több. De legyen szabad épen e' lehetőségben kételkedni, minekutána a' görög betű 's latin vagy magyar betű más és más; minekutána é, ó, ü, ú, magyar betűk lévén 's nem görögök, amaz elv ezek által egyenesen elrontatik, sőt kettősen is elrontatik, midőn e' magyar betűk mellett az α, σ, φ, χ deák betűkkel adatnak, t. i. SAmoS, PHlegma, CHAris; mert magyarosan ezek így iratnának: Számosz, flegma, Khárisz. Ha tehát nem találhatjuk czélírányosnak egészen magyarosan írni a' görögöt, ha szintígy a' latin betűket is egészen nem gondoljuk nélkülözhetőeknek a' görög szavak' leírásában: nem volna-e következetesb az a) alatti szabályt (10. lap) egészen kirekesztvén \*), csak a' b) alattit (11. lap) követ-

\*) Egyes eseteket, természetesen, kivéven, hol netalán az író' tárgya és czélja hozza magával, a' görög nev és szavakat eredeti mineműségökben tüntetni elő; péld. literaturatörténetben, classicusok' fordításaiban, 's ál-

ve, minden görög nevet egészen deákosan írni, nem pedig félig deákosan és félig magyarosan, 's azon felül ugyan azon szóban kétféleképp? De, mint már érintéref, a' következetes kivétel' legszükségesebb föltétele is hibázik az olvasók 's írók' legnagyobb részénél: t. i. annak keresgélés nélküli tudása, hogy ott, hol görög nevekben E vagy O hangzik, η vagy ε áll-e, o vagy ω-e? Sőt ez úton tetteleg még az etacismus és itacismus' kérdésébe is bele bocsátkozunk; 's ki jártas a' görögben, ha Reichlinnal tart, nem fogja-e meggyőződését követve, az η-t, ε-t, ω-t, 's υ-t mind i-nek írni akarni? nem fogja-e az υ-t, diphthongusokban második helyt, f-nek olvasni, 's azért magyarosan f-fel is írni, tehát Zefsz, midőn a' felebbi szabály szerint Zeüs-nek kellene? De az olvasásra, a' hangra nézve is, mennyi különös szavak fognak támadni, mellyeket az olvasó közönség soha sem képes megemészteni, 's mint affectatiót, tudakosságot bizonyosan vizsgálja is utasítand? Mert hogy messze ne menjünk, a' mindennapi divatu szavak közül péld. ezeket: encyclopaedia, lyceum, oconomus, jambus, stb. ama' szabályhoz híven, t. i. „a' lehető legnagyobb közelléssel a' göröghöz“ majd így kell írunk: enküklopaidiai folyóirat, pécsi lukéion, jeles oikonomós, tiszta iamposok (nem is jam...), 's e' közajkon forgó neveket: Aeschines, Phaedrus, Nilus, Phoebus, Boeotia, Cyclops, vagy éppen Iiithyia, így kellene írni 's olvasni: Aischinés, Phaidros, Neilos, Phoibos, Boiótia, Küklops, Eileithüia; 's e' következetességgel — ha még annak lehetne mondani, miután mint felebb kimutattatott, egy szóban is latin (azaz latin ereű) és magyar betűk vegyítetnek? — nyerünk-e, 's melly tekintetben? könnyítettünk-e a' hibátlanul írni akarón? tudósak lettünk-e általa? vagy, a' mi fő: reménylhetjük-e, hogy ez írásmód általánosan el fog fogadtatni? mit mégis ohajtanunk kellene. Referens bátor ezeket figyelmébe ajánlani azoknak qui sedent, 's kik e' tárgyban határozni fognak. Annyi bizonyos, hogy mi a' görög nevek és szavakat Roma' utján vettük, mind kimondásra, mind

talában görög életet tárgyazó művekben, hol a' valóságnak a' forma' következetessége kár nélkül feláldoztathatik.

írásra nézve; mi természetesebb tehát, egyszerűbb, és könnyebb, mint hogy meg is tartasuk, minekutána egészen keresztül vihethető mód ezen kívül csak egy van, t. i. az egészen magyaros írás, de mellynek aligha akad mai nap pártolója, még Brassai Sámuel társunkat sem véve ki, ki a' Csató által korholt írásmóddal csak ott él, hol más nyelvekben teljességgel járatlan olvasóknak ír. Ohajtaná tehát ref., hogy az academia a' helyesírás' legközelebbi kiadásában e' tárgyra szabályt adna javaslat helyett, 's így az e' részbeni eltérések' egyesítését tekintetével elősegítené. E' szabály pedig a' b) alatti javaslatnál egyéb alig lehet, mert hiszen itt magyar írásról van szó, 's nem görög olvasásról; itt a' kérdés: a' szavakat úgy írni, mint mi azt kimondani szoktuk, 's nem a' görög — azonfelül is örökre kétséges és ingattag — olvasásmód' érdekében a' magyar írást nehezíteni.

A' 11. lapon 5) és 6) alatt előforduló szabályok határozottabban tán úgy fejeztethetnének ki: a' latin betűkkel író nemzetek' nevei és szavai, a' mennyiben nem magyarosítottak meg, tartassanak meg eredeti valóságokban; a' nem latin betűkkel élők pedig (p. orosz, szerb, illyr, a' keletiek), kiejtésöknek leginkább megfelelő magyar módon irassanak. Az utóbbi szabály nem tökéletes, de hol betű betűnek teljesen meg nem felel, tökéletes nem is lehet.

(Vége következik.)

**D. Schedel F.**

#### Földkép.

**155. Vas vármegye (Eisenburger Comitatus) Comitatus Castriferrei, iuxta Delincat. Comitatus Karacsay Vice Col. An. 1833 et rectificationem Alexandri Hegedüs Ord. Geomet. 1836. — Árullatik.**

Ha külföldi író hazánkfiairól vagy helyeiről említést tévén, azok' neveit nem úgy írja, mint mi szoktuk: a' szabátosság' elhanyaglásaért reá méltán neheztelünk. Mert mi is például így írunk, 's kell hogy így írjunk: Bordeaux, Cambridge stb, bár e' nevek olvasásunktól egészen elütőleg mondatnak is ki. Mit mondjunk már, ha saját honfiaink által a' magyar neveket csömörletig elferdítve látjuk? — Im előttünk Vas vármegye' földképe, az e' megyében hosszabb ideig állomásozott alezredestől, erdélyországi gróf Karacsaytól készítve, 's mi több, a' megye'

főmérnökétől Hegedűs Sándortól javítva, mely olly annyira hemzseget hibásan írt 's elficizált nevektől, hogy az itt lakók' szeme azokban majd nem megbotránkozik. Így például némelykor kihagyatnak a' betűk fölötti vesszők: Kisber, Gyertyanos, Kápolna, Por Magasi, Hőgyesz, Sz. Miklosfalva, N. Mizdo, Totfalu, Őri Sz. Peter, Nem. Hollos, Rempé Hollos, Tarodhaza, Kápolnasfalu, Taplanfa, Zarkahaza, Bardos, Ondod, Csokakeő, Surány; — máskor ismét vessző áll ott, hol nem kellene mint: Csipkerék, Bőgöte, Egervölgye, Kőtsk, Sömjen (kettős hiba, e' h. Sömjen), Vönöczk, Dömötöri, Pokól; — majd ismét hol több, hol kevesebb betű vagy betűk állanak, vagy összezavartnak; például: Góosfa, Ballavár (Baltavár), Hoszufalu, Sz. Mártong, Ostfi Aszonyfa, Zsidőföldje (Zsidőföldje), Kiss Makfa, Nagy Máltfa (e. h. Kis, Nagy Mákfa), Csörnez (Csörnöcz), Harátföldre (Karátföldre), Szakner (Szaknyér), Gyamat (Gyarmat), Zsido (Zsida), Sákonyfalu (Szakonyfalu), Paszta Rádocz (Puszta R.), Egy. Holos, Hidas Holos (Hollós), Töllös (Tőt-tös), Baloszaj (Balosai), Csénge (Csénye), Bándorfa (Bádonfa), Senyfa (Senyefa), Rohonez (Rohoncz), Szélvágy (Szilvágy), Besanye (Besenye), Boszok (Bozsok), Hegyfala (Hegyfalu), Sitka (Sitke) stb. — Rutítottak e' következők: Aczompfa, Boldog Aszoayfa (Asszonyfa), Dődörhegy (Döbörhegy), Sz. Kerasz (Sz. Kereszt), Koreskut (Köveskut), Hoszapereszleg (Hosszupereszleg), Sálhegyhátor (Szálashely), Sz. Cévánt (Sz. Léránt), Tiborazag (Tiborczzszeg), Borstzeg (Borotszeg) stb stb.

Magyarban, magyar nevek' illy elcsúfítására lehetetlen hogy boszút ne gerjeszsen. Igaz, a' földkép Bécsben metszetett: de a' rectificans főmérnöknek minden esetre kötelességében állott a' magyar helységek' neveit tisztán 's hibátlanul a' művész elébe terjeszteni, ki azokat bizonyosan csak úgy vésendette, mikép bevési a' kellőleg elébe adott francia, angol, dán, vagy akár chinai 's monomotapai neveket. Minthogy tehát ez, a' tömérdek hibákból kivetkezett, nem történt — mi pedig, ha egyebet nem akarunk is említeni, e' megyének hajdan Kenedicstől készített földképéből is nagy részint könnyen megtörténhetett volna —: úgy hiszem, a' kiadó rágalom nélkül a' megyéje 's tulajdon

neve iránti tiszteletsértő hanyagság' 's eddésre méltó mulasztás' bűnében marasztaltatik; mert egy tős gyökeres magyar nemes jobban szeretheté megyéje', mely olly régen hivatalkodik, 's ősi becsületes neve' méltóságát, hogy sem ezt pusztá „figuransnak“ olly mű' czimére engedje biggyeszteni 's bitangoltatni, mely honfiai előtt bizonyos megrovást vonand fejére. 47.

#### KÜLFÖLDI LITERATURA.

##### 156. Pillantás az orosz literaturára.

A' pénzügyi ministerium' javalatára két év előtt a' hivatal' több tudós férfiai bizattak meg a' kaukazi megyék' megutazásával. Ez országköltészen történt vállalat, az orosz kormány' tőkélyes elégtiségre sikerült. A' közvetlen szemlélet, 's körülményes hivatalos nyomozás' útján nyert, ethnographia, statistica, pénzügyi politica és műiparra nézve fontos vizsgálatok, külön munkába tétettek le, mely négy kötetben nem rég hagyá el a' sajtót. Különösen érdekes jelenet ez a' legújabb orosz literaturában, mely általános figyelmet már azért is érdemel, mivel népek és földekről ismereteket egészít 's javít meg, mik csak a' legújabb korban jövének az orosz kormány' alá, 's eddig magok az oroszoknak terra incognita voltak.

Itt kell megemlítnünk egy munkát is, mely bár francia nyelven íratott, fontos adat az orosz cultura' történetéhez. Ez Kruzenstern-től: Abrégé de systeme de progrès et de culture de Russie, hivatalos oklevelek 's datumok után; kijött Varsóban.

Kirejevski 4000-re menő népdalt gyűjtte össze, és sajtó alá bocsátni szándékozik.

Hasonlókép jókora gyűjteményét bírja kis orosz népdaloknak Bodjanski, ki a' kis orosz nyelv-faj' grammaticáján dolgozik; mely bár 15 milliónál többnek nyelve Lengyel- és Oroszországban, nyelvtani 's szókönyvi tekintetben a' szláv tudósoktól kevés tekintetbe vétetett, 's nem művelteték. E' néptörzs gyönyörű dalok', mondák' és regék' kifogyhatlan kincse' birtokában van, mik csak legújabbban gyűjtettek, és sajtó alá parányi részek jutott.

Greč, Kalajdovič, és Wostokow' nyelvtanai új kiadásban jelentek meg; ezek eddig a' legjobb orosz nyelvkönyvek, bár sok rész-

ben még hiányosak, legkivált az igehajlításban, e' gordiusi esomóban, mit a' szláv tudósok eddig nem tudtak feloldani.

Azon buzgalom, mely a' történetirat' fölvilágosítása, javítása, 's biztos alapokra helyezéseért általában, és a' hazainak különösen, korunkban hatalmas röptet von Europa' népeinél, Oroszország' tudósait is kéziratok', régiebb és újabb oklevelek' kiadására gyulasztja, mik vastag kötetekben jelennek meg Moszkában és Sz. Pétervárbán. E' nemű legújabb jelenetek közül a' rupszli kéziratot említjük, Nowgorod' és Kijov' rövid krónikáját adót. Régi orosz krónikák' kivonata ez, mik a' rupszli bazilkolostorban, Bialystok' környén, találtattak, 's most sajtó alá adatott. Megemlítjük még Philaret patriarcha', Mihály csár atyja' kéziratát, Oroszország' történeteit adót az ál Dimitri' és Susky Bazil csár' országlása' korában.

Krylow most az orosz nép' kegyencz költője. Meséinek számos kiadásai, hirt az egész országban, 's minden rangban elterjeszték. E' tekintetben Krylow Oroszország' legnépszerűbb költője, 's népszerűsége valódi érdemeken alapszik. Minden meséje valódi orosz szeszély' remekműve, vizsga szellem', jólelkűség', 's mély gyakorlati értelemmel tele. Ez apró költemények' csaknem mindeikének egyik vagy másik sora, mint példaszó vagy mondalom (Sinnspruch), a' nemzet' tulajdona lón, 's nép' szájában van a' nélkül, hogy gyakran gondolnánk, a' költő, ki szerző, még él. Krylow' sok meséiben, néhány, Oroszországban jól ismert személy, valamint a' társas élet' hiányi, erősen megrovatnak, 's még kevésbé kimélvék a' kormány' és hivatal' visszaélései 's ez még több népszerűséget ad meséinek, mert a' nép' tömege nagyon ingerült e' visszaélések ellen, 's az orosz általában a' gyönyorra igen hajlandó.

A' prósaírók közt a' közönség' izlését leginkább az ifjú, talent-teli, termékeny Gogol bírja, ki eddig az orosz novella' körében a' legjobb adá, 's kisorosz levén, gyönyörű, humoristicai-fantasticai rajzai', regéi' 's elbeszélései' anyagát a' kisoroszkok' népéletéből veszi, a' mint az jelenleg mutatkozik 's a' föld' emlékezeteit a' hős kozakviadalok' korából, a' hogy a' nép' hősdalaiban élnek, genialis költői művésztannal használja. Gogol' Dikankai estéi, és Mirgorod'-ja köz

javaslással fogadtattak. E' gyűjtemények' novellái különeműek. Sok, a' néphitből vett anyag, egészen tulajdonos költészettel dolgoztatott fel; más része humoristicai. Gogol' humora egészen eredeti, 's ama' tulajdonos módban áll, az éltet vidor oldaláról fogni föl. Itt Gogol Irvingre emlékeztet, bár ezt talent' sokoldalúságában túl haladja. Gogol a' drámában is próbát tön; 's Revisor' című vígjátéka a' pétervári 's moszkai színházakat, a' nézők' kacajával megrengeté.

Kiemelésre méltó Kisselef' történeti új regénye is: A' Schuiszkyk' bukása, vagy Oroszország' bal esetei. A' megjelenő regények' nagy számában nem csodálkozhatunk, a' sok közepszerű dolgon, 's azért gyanúval nyúlunk minden új jelenethez. De ettől kellemesen lepetünk meg. Az első részt érdeklél, a' többit valódi vágygyal olvassuk. A' szövény egyszerű, de mesterileg kivitt; az elbeszélés folyó, a' characterek 's történeti események ügyesen 's igazsággal advák. Élve látjuk magunk előtt a' Schuiszkykat, Schakofskoi herceget, Dmitrit, a' bitorlót, Trubeckoi herceget, Buturlint, lengyeleket és oroszokat. Koranck herceg' a' történet' hőse, és hőgye', az ifju Katiref hercegnő' szerencsétlen sorsa, ki a' bitorló' szenvedélyei' áldozata lesz, élénk részvételre gyulasztanak. A' párbeszédék kivált, igen természetesen 's jól iratvák.

Az ifjú költői talentek közt Jazykow tűnik ki; költőifju, a' leglángolóbb képzelem, 's nemzete' nagyságaérti lelkesüléssel és sympathiával teli szláv nyelv- és törzstársai iránt. Mély erővel festi e' magas érzelmeket dalai és ódáiban, 's a' nyelv' és kifejezés' szépsége, dythirambi fönsége és nagyszerűségében páratlanul áll nemcsak az orosz, de a' külföld' literatúráiban is (?); miben persze az orosz nyelv' tulajdonsága segíti, mely egyetlen szóban egész képet adhat. Most egy nagyobb regényes műven dolgozik: a' Lángrmadár. Ez egy olasz eredetű, Oroszországban igen népszerű mondány; a' zár-pticá az orosz phoenix.

Wenelin, kit egy történeti műve Bolgárországról ismertté tön, bolgár nyelvtant ada, igen kívántat minden szláv nyelvtudóstól, mert csak kevesektől ismert nyelvfajt tárgyaz, mely eredeti typusából, idegen, legkivált török befolyás által legtöbbet veszte ugyan a' szláv nyelvfajok közt, de etymologi

's lexicali tekintetben mégis megtarta holmít, mit a' többi szlávoknál hasztalan keresnénk.

A' munkás, vállalkozó Smirdin, az orosz literatura körül érdemeket szerzett könyvnyomtató, kit Europa' legelső könyvárosaihoz számíthatunk, 15 év óta számtalan nagy vállalatokat tőn, csaknem minden első rangú orosz író' munkáit, szép, jó 's olcsó kiadásokban tevő közzé, 's 1834-ben tudományos, egyetemes folyóiratot nyit meg, *Olvasó tárczám* alatt. E' lapnak van minden orosz időszakirat közt legnagyobb közönsége, bár egy Senkowsky' vezérlete alatt, ki fagyos, mindent elmozdító gúnyával nem csak a' haza', de a' külföld' tisztelt neveit, mint Hammer, Champolion, Cuvier, Dobrowsky, Kopitar, Schafarik stb beszennyezni nem bír, az első rangú orosz írók megvonák tőle segélyüket. Azért van, hogy roppant tiszteletdíjak' (100 rubel, 's még több, egy ív prosaért) fecsérlése' daczára, legfőképp csak Senkowsky' cliensei teszik dolgozó társait. Smirdin egy más, Grechtől 1812-ben alapított folyóírást is magáévá tőn, a' *Honfiat*, 's ez év' kezdete óta egy harmadik lapot, az *Éjszaki méhet* adja a' maga költségén. Ez utolsót Grech és Bulgarintól három évre vevé meg, 40,000 rubel évenkénti fizetésért, 's szerkesztésével Polewoyt 32,000 rubel (8800 p. f.) tiszteletdíjjal bíz meg. Smirdin' merényszelleme esedálást érdemlő; 's még dicséretesb volna, ha nem csupán keresetre fordítatnék, 's e' lapok' szerkesztői nem csupán anyagi irányt vettek volna, ha az ember' szellemi, magasb kíványaikat jobban tekintenék, 's értelmi emelkedést, nemes költői érzelmek' lelkesítését czéloznák; végre ha Smirdin, terjedelmes kalmárviszonyival nem czéhileg élne vissza, 's ha a' tőle függő pétervári tudósok, nem gyaláznák 's alacsonyítják le mind azt, mi a' fővároson kívül, legfőképp Moszkában jelenik meg, azon városban, melly eleje óta, a' valódi orosz élet' gyűlpontja volt, 's hol most is egy tisztán nemzeti literatura kezd fölvirágozni.

(O. u. W.)

*Szerényi.*

#### **Allítások, vélemények, felvilágosítások.**

**157.** — A' budapesti állóhid' ügyében Athenaeumunkban (1. felev, 48. sz.) felhozott nemelly allításaimra, észrevételek tételnek az Ismertető' politechnikai része' folyó felevi 3. es 4. számában; nev szerint:

1. állítatik, mikép hibásan hozám fel, hogy, „a' Buda 's Pest közt építendő állóhidről 1832“ című értekezésben, a' viz' felemelkedése 9'' hüvelyknyire 's 8''' vonalra határozatott. Mert, noha a' felhozott állóhidről értekezés' 25. lapján csakugyan 9''—8''' vonalra határozatott összeszorítás után, de alámosás nélkül a' viz' felemelkedése, még sem határozatott távolról is annyinak, ugymond Győry úr, hanem inkább a' különféle esetekhez képest különféle számítások tételtek és alkalmaztattak.

'S midőn én Balla Károlyt, azon kétségeskedésének eloszlatására, hogy ha a' Duna nem csak egy darabkán, hanem nagyobb távolságban normális szélességére szorítatnék, mivel több év kívántatik, ugymond, hogy a' szűkre vett víz-ágyat a' folyam mélyre mossa, vajjon ezen vízmennyiséget, melly most a' Sz. Gellérd előtti mély árokban elfér, főlebb a' csekély mélységű árok befoghatja-e eleinte? midőn azon kétségeskedésnek eloszlatására, mondom, az említett kiszámítások között a' felhozott 25. lapon levőre utasítám, csak az állóhidről értekezés' követelesének tettem eleget; mert hiszen Balla Károly is azon esetet hozza fel, a' midőn még alámosás nem történt.

A' 2. vagy b) pontban törekedik megmutatni, hogy azon esetet nem látja, mi szerint a' Duna mértföldek' hosszában szorítatnék; de végtére csak az sül ki, hogy látja, hanem 150 öl szélességre csak a' két város között, egyebütt pedig, a' mennyire lehet, közel 150 ölnyi szélességre. Ezek saját szavai:

„Hogy a' felső, szent-endrei, és alsó, ráczkevi szigetek közt egyesült Duna' ágya a' Szent Gellérd hegyi szükülettől fogva a' Margit vagy Festő-sziget' csücsáig általában 150, egyebütt pedig a' felsőbb szigetek között, a' mennyire lehet közel 150 ölnyi szélességre szorítassék, a' Pesten alul két ágra u. m. soroksári és promontoriumi ágakra oszlott Duna' a' promontoriumiba nyomattassék, a' felső váci és szent-endrei ágak közül pedig rendes ágynak csupán az egyik, mellyet vagy a' hidrotechniai, meg ezután következő merésekből meghatározandó resultatumok, vagy egyéb tekintetek fognak javallani, tartassék meg.“

Ez így lévén, mivel az állóhidről értekezésben minden számítások csak úgy tételtek, mint ha a' Duna csak egy felvett ponton szorítatnék össze, 's még csak az sem vétetett tekintetbe, mi befolyása leend a' soroksári ágnek elzárása a' Dunának felső profilumaira: méltán ketelkedhetém az ismert számnak a' 9'' hüvelyknek és 8''' vonalnak szentségeben, 's azon formulának helyes alkalmazásában, mellyből a' szám keletkezett, feltevé mindig azon esetet, hogy a' Duna nagyobb távolságban folytonosan szorítatnék; mit, láttuk, Győry is, az állóhidről értekezésében ajánlott. Sajnálni lehetne, ha e' helyes javaslatát megbánta volna.

„Hivatkozásom“ az alsó Dunán egy másfél mérföldnyire nyuló szorosnál tett észrevételeimre,

a' 3-dik vagy c) pontban [nem említvén a' ezi-kornyákat], határozatlan pusztá mondásnak neveztetik. — Meg kell egyenesen vallanom, hogy én itt némi hitre számoltam az értekezésemet olvasó közönség előtt, azon erős szándekom mellett, hogy érintett tapasztalásaimat annak idejében szönyegre hozandom; melly halasztásra jogom is volt, mert véleményemet nem tevéim axiomává, 's nem is használám Győry úrnak valamelly állítása ellen. Győry urnak azonban e' tekintetben legkisebb panasza lehete, mert az alsó Dunáról értekezésemet, mintegy három évvel ezelőtt, olvastam; 's így, ha részletességeiről nem emlékezett volna is, legalább arról meg lehete győződve, hogy állításomnak van valami kis alapja. — Igaz ellenben, hogy bizodalomra senkit kényszeríteni nem lehet, de épen azért, ha visszatörölésül énnekem is fog tetszeni, be nem bizonyított dolgokról kételkedni, rossz néven ne vegye. En p. o. a' Buda és Pest között építendő állóhidrol értekezésében azt olvasom, hogy „a' minden másod perc alatt lefolyó vízmennyiséget legnagyobb vízzel igen bőven 200,000c, vehetni“; 's minthogy ez adaton alapulnak minden az említett értekezésben tett számításai, 's azokat, ha ezen adat „önkéntes“ lenne, nem másnak, mint csupa gyakoroltatás végett felhozott példának lehetne tekinteni, szükséges lesz e' szám' valóságáról a' közönséget kielégítőleg meggyőzni.

A' 4-dik vagy d) pontban logikai inconsequentiaival vádol és állításaimat keptelenségbe igyekszik vinni. Legyen a' diadal az övé. Rajtam kifoghatni, képelem, dicső erzés lehet. De itt nem a' körül forog a' kérdés, hanem hogy a' Margit-sziget' felső csúcsánál a' budai dunaág' fenéke kemény anyagú-e vagy sem? Már itt, a' helyett, hogy a' hely' színén eszközzendő közös vizsgálatra felszólítana, mire én mindig kész vagyok, könnyebbnek találja azon kérdést teani: mikor? miképen? 's ki tett vizsgálatokat a' Duna vagy más vizek' fenékén az anyag' ellentállása' tárgyában? 's mi lön sikere azon vizsgálatoknak? stb szeretné meghatározva látni. Tette volna Gy. úr e' kérdést önmagának akkor, midőn az állóhidrol értekezését írta, nem kellene most későn fellette vitatkoznunk. A' tervkészítő tartozik illy adatokról számot adni. — Üsse fel csak Győry úr a' Tud. Gyűjt. 1831. III. kötetének 61. lapját, hol egy, Győry úr előtt is igen hiteles mérnök ekkép nyilatkozik: „Ha meggondoljuk, melly sok különböző datumok' öszveszedése, és gondos vizsgálatok p. o. a' folyóvíz' szelességéről, mélységéről, keresztmetszéséről, esetéről, sebességéről, a' lefolyás' mennyiségéről, az ágyának, fenékének, partoknak tulajdonságairól stb szükségesek“. Vagy talán e' szavak sem hitelesek Gy. úr előtt? Sajnálám, mert ennél nagyobb auctoritással nem szolgálhatok.

Meg valék lepve azon kérdés által, ha vajjon történtek-e vizsgálatok stb? A' hydrotechnia' historiájából tudom, hogy már Brahm, Woltmann, Funk stb fáradoztak e' tárgy' felvilágosításában; közlötték tapasztalásaikat is, 's elmeletesen igyekeztek a' folyam' hatása 's a' különböző anyagú fenékek ellentállása közötti a-

rányt meghatározni. Mind a' mellett koránt sem tartom annyira kimerítettnek e' tárgyat, mint a' ezentúli probatételek a' Dunán feleslegesek volnának. Én részemről az ágy' megfuratását biztosabb módnak tartom, annak megismerésére, kemény anyagú-e a' fenék vagy sem? 's szabályozási tervemet, inkább a' fúratás általi tapasztalásra építeném, mint egy négy fal között készült formulára.

„A' megfúras nem elég, úgy mond Gy. úr, mivel a' fenéket elszaggatván, a' kivont földneme soha sem kerülhet azon összeállításban kezünk közé, mellyben eredetileg a' víz alatt létezik, 's egyedül a' föld' neméről, nem pedig, a' mi körül a' kérdés forog, viz elleni erejéről 's keménységéről hagy itélni“. Szabad legyen nekem is kérdenem [mint Gy. úrnak c) alatti pontjában] ha keményebbnek tartja-e vagy puhábbnak a' fúras által kihozott anyagot, mellyek köz ül az egyik úgy, mint a' másik, ellenkező állítás. Ha puhább, mi természetesebb, akkor legalább nincs panasza, hogy keményebbnek állítatik a' fenék a' PQ profil' táján, mint a' millyen. Gy. úr, úgy látszik, nem ismeretes a' fúrával 's a' fúras' módjával. Mert a' kösziklát kivéven, minden más anyag, legyen az homok, kavics, vagy agyag, a' maga valóságában kerül a' víz alul napfenyre, 's így egyetlen egy esetet kivéve, mellynél a' legjobb formula is haszontalan [mert a' kösziklának szilárdsága százszorosan múlja fel a' legerősebb folyam' hatását] minden más esetben tökéletesen itélhetünk az anyag' ellentállási erejéről.

Ha mind a' mellett a' fúrást hiányos probatételnek tartja, jobb volna más practicus módhoz folyamodnia a' fenék' mineműségének kitapogtatására, mint azon, tapasztalás által meg nem erősített hypotheticus felvetelre, melly szerint úgy áll  $H:H' = m:m' = E:E'$ , \*) mellyet épen azért, mivel „pusztá“ felvetel, sarkából kifordítani könnyű. Nekem tudnik először is a' felhozott arányság ellen az a' kifogásom, hogy az m és m' helyett,  $\sqrt{m}$  és  $\sqrt{m'}$ -et kívánok véteni, melly állításom mellett szol Eytelwein' Hydraulicájának 1-ső szakasza, 89. §-sa, hol úgy áll

$$\sqrt{h}:\sqrt{H} = c:C\text{-hez.}$$

Gy. úr továbbá az arányságba csak könnyedén a' vízszinti sebességeket veve fel, mivel, úgy mond. csupán viszonyokról levén szó, azokat közép sebességnek nézhetni. Úgy de itt nem a' közép sebességeket, hanem a' fenéken levőket vagy is a' folyam' ágyát ostromló alsó sebességeket kell számba venni, mellyek, a' nagyobb mélységekben aránylag mindig kisebbek, mint a' csekély mélységeknél. A' nagyobb mélységű szelvényeknél a' fenéksebesség lehet  $= 0$ , vagy legalább, olly csekély hogy a' szelvény' további mélyítésének meg kell szünnie. Győry úr' theoriája szerint a' H-nak folyvast növe-

\*) Gy. úrnál, H a' folyam' hatását  
m a' mélységet  
• a' közép sebességet  
E a' fenék' ellentállását jelenti.

kednie kellene 's így egyenlő anyag mellett a mélyítésnek is; mi a tapasztalással ellenkezik, bizonyos határa lévén a' folyam' hatásának.

Gy. úr a' felvett formulát alkalmazván a' felidézett Ismertetőnek 23. és 24. lapján, egy lajstromot állított össze, 's mit bizonyít vele? nem egyebet egyfelül mint azt, hogy a' víz-emésztésnek két factora, a' mélység és a' sebesség egymással sokszoroztatván, productumot szül, mit Gy. úr fenék-ellentállásnak nevez; másfelül pedig emlékeztet ama latin mondásra „Errare humanum est” mert csak hirtelen 5 hibát vettem benne észre, tudniillik a' PQ szelvénynek

11-dik során áll	22,00	19,00	helyett
12 — — —	23,33	20,33	—
13 — — —	24,00	21,00	—
14 — — —	21,33	18,33	—

's ugyan csak a' 14-dik sorban 21,33 sokszorozva 3,00-val nem 117,465 hanem 63,99; azonkívül a' 19. lapon 260<sup>'''</sup> vonal nem lehet 1' láb 1<sup>''</sup> hüvelyk és 2<sup>'''</sup> vonal, hanem 1' láb 9<sup>''</sup> hüvelyk és 8 vonal.

Az 5-dik, vagy c) pont alatt a' 150 öl folyamszorítás mellett harcol, a' 200 öles folyamszorítás ellen. Nem tudván, kit illessen ezen kérdés feletti vitatkozás, hátra tekintek, ha vajjon nem áll-e valaki mögöttem: de senkit nem találván, főlemelem a' keztyűt.

Minelötte azonban megütköznék, kihalgattatásért esedezem.

1. En sehol sem állítam, hogy a' Dunát 200 öltre kívánom szorítani; mit Győry úr talán csak azon Ballávali tréfás alkumból látszik gyanítani.

2. Figyelmeztetem Győry urat egy genialis számbeli hibára, melly a' 4-dik számú Ismertető' 1. lapján találtatik, hol [a' nyomtatásbeli hibát nem tekintvén]  $\frac{24000}{3.1200}$  nem 8,88 hanem csak 6,66;

melly hibának alapszámban Győry úr először minden eddigi tapasztalás 's hydraulica' elv ellen azon hibás következményt húzza, mint ha a' közép sebesség a' legkisebb víz' alkalmával nagyobb lehetne, mint midőn a' Duna 15 lábón áll a' legkisebb víz' színe felett; 2. dícsően diadalmaskodik rajtam e' hibás alap' erejével; — de így jár, ki igazság helyett diadalt keres. Emberek vagyunk.

**Fűtőhelyi Pál.**

158.— „Századunk” 66. számában M o c s i Mihály, a' természettudomány' becséről es befolyásáról a' jozanabb philosophiára szóló értekezésének e' lapokban megjelent criticáját feleletre érdekesíté. Hogy bíralatim nem kíméletlenek, nem szívesen gáncoskodok, sőt ha jeles dolgozatokra akadnak, hazafiúi örömmel dícséretre fakadok, Hetenyi János, Vecsey József 's mások' philosophiai értekezéseiknek recenziói bizonyítják. De bármi mersekelt hangon írom is azokat, nem szeretném ha hatás nélkül maradnának, ha az elméket fel nem izgatnak. Jó lelkiismeretem mellett tehát—mi bíralonál legelső megkívántatóság—nem lehet az ollykor ellenem megjelenő válaszokat örömmel nem fogadnom. Ha nemelly írok bármi gyönge érintesemre is felsikoltanak, ez annak bizony-

sága, hogy rothadt foltjaikat szerencsésen kitapintottam. A' viszonzfelelet illy esetben rendesen szükségtelen, mert nyilván folyván a' dolog, a' közönség e' nélkül is ítelhet, 's az a' bíráló, ki az írok' ezen természetes ingerültsége által megbántottnak érzéné magát, gyermekes gyöngeséget árulna el.

Mocsi Mihály' anticriticájára azonban néhány szót ez úttal felelek, nem mint ha arra személyesen szükségem volna, vagy most mindjárt állításai' czáfolatába akarnék ereszkedni: hanem csupán, hogy eleve tudtára adjam, miképen oda vetett keztyűjét nem ugyan a' magam', hanem a' philosophia' 's igazság' érdekében fölveszem! Indító okaim ezek:

Minden embernek, ki e' világban öntudattal akar munkálodni, legyen az az életben vagy irodalomban, mindenek előtt helyzetét, annak szükségseit, 's az idők' jelentőségét kell megismerni. Irodalomban eddig elé főleg csak költészi, 's a' tudomány csak most kezd lassanként lábra kapni. A' philosophiának ugyan majd minden részeiben bírnak kézikönyveket, de mellyek önálló nezetek nélkül hűségesen mindig valamely Németországban épen divatozó rendszer után compiláltattak: elebb Wolf, később Kant' rendszereik szerint, 's most már Schellinget és Hegelt szeretnek szönyegre hozni, ha azok' munkáit értenek, mi ítéletem szerint nem olly könnyű, mert olly elméleti operatiókat kívánnak, mik nem léteznek, mint a' maga idejében meg fogom magyarázni. De bármint legyen ez, annyi igaz, philosophiai nezetünk nem az igazság, hanem geographiai helyzetünk, könyvtáraink 's művelődési eszközök' elégtelensége által határozottanak. Németország nem a' világ, 's a' német philosophia nem a' világ' philosophiája. Ha pedig valahol, mint nálunk, arra kerül a' dolog, hogy valamely tudomány az örökös majmolástól megszabadítva, önálló lábra helyeztessek 's a' tudomány' elért álláspontjával összeegyezőleg tovább műveltessek: alapjait a' világliteratura' álláspontjából kell megvetni 's művelődését annak fő irányával összeegyeztetésben tartani; a' Fichte, Schelling 's Hegellele philosophia pedig ítéletem szerint az újabb világphilosophia' elveivel 's irányával ellenkezik. E' meggyőződésemben jó idő óta egy munkán fáradozok, mellynek czélja a' philosophia' alapjait közöttünk helyesben megvetni, kimutatván annak igazi tárgyát, határait, kűtfejeit 's bizonyosságát föltételeit, 's ezen nezetemet a' philosophiai mód- és rendszerek, valamint az újabb angol, francia, 's német philosophia' criticájával támogatván. Ezen munka' írása közben szolítottam fel a' Figyelmező' szerkesztőségét által többi közt Mocsi Mihály' értekezése' bíralatára is, mellyben meggyőződésemmel homlokegyenest ellenkező Schellingfele nezetek nyilvánítatnak. Gondolat-ébredésül, 's hogy a' figyelmet előre felgerjeszsem, használám az alkalmat munkám' némi programmaja' írására, 's ha az itt előadott elveknek Mocsi Mihály' textusára való alkalmazásában, tollamat — mint ő hiszi — kellenen túl megnyomám, erre ezenkívül még más körülmény is szolgált okúl. Mocsi Mihály tudniillik szeret olvasottságot fitog-

tatni, Pegasus a' philosophia' mezején szerte szét nyargalozik, 's végre elveszti irányát ariadnei fonálát, 's vagy épen nem, vagy igen nehezen éri célját. Csak abban, ha író sokat olvas, egy esep érdeke sincs, kötelessége lévén mind azt, mi tudományára nézve fontossággal bír, ismerni, 's ha nem ismeri, tudatlan. Érdeme csak abban állhat, ha az olvasottat jól megemészteti, sajátává teszi 's azt nemzete' művelődési fokához 's a' literatura' épen fenforgó viszonyaihoz képest ügyesen használni is tudja.

De hát mit bizonyított Mocsy Mihály ellenem anticriticájában? Mindjárt eleinte leczkét tart nekem az újabb philosophiából, azután előszámlálja a' philosophiai rendszereket, mivel „olgy recensenssel van dolga, kinek a' philosophia' ezen elementaris része is hiányzik, mi nélkül nincs álláspont a' philosophiában“. Nem mondám-e, édes galambom, hogy én ezekről egy könyvet szándékozom közre bocsátani 's itt ezennel le is kötelezem magamat, hogy az még e' télen elhagyja a' sajtót; 's így felteheti rólam, hogy e' tárgyakról valamiképpen csak olvastam 's gondolkodtam is. Kár volt tehát olgy elhatározottan szólni, legalább nem a' legjobb tacticát árúlja el, ha ki ellensége' csatarendet épen legerősebb oldalán támadja meg. Ha criticálni akar nek, azt mondhatnám hogy a' philosophiai rendszerek' előszámlálásában minden logicát lábbal tapoda; mert akár hogy törém fejemet, osztályozási elvét ki nem nyomozhattam; sőt nekem az egész egy schellingi rosszúl emésztett eszmékből keletkezett, borzasztó fogalom-zavarának látszik. Látszik mondom, mert olgy vakmerő nem vagyok mint Kegyed, hogy e' töredékből philosophiáját merjem megítélni. Mi elvben annyira ellenkezünk egymással, hogy teljes felvilágosítás nélkül egymást nem is érthetjük. Kegyed legalább így járt velem, mert további anticriticája nem egyéb, mint recensióm' teljes felreértése, 's benne nem találhatik más igaz állítás azon egynél, hogy e' sorok: „külső érzekeink által térben és időben az anyag' érkeki tünényeit veszszük észre, érkeki szükségképeni törvényeivel és céljaival“ rosszúl vannak fogalmazva, mert törvényeket és célokat igen is csak elvonás által ismerünk meg, mit már logicus koromban tudtam, de kevés szavakkal sokat akarván mondani, itt elvétel. Mind ezekből láthatja, miképpen anticriticája' velejebe most belé nem ereszkedhetem. Annyi 's olgy fontos tárgyakat pendített meg, hogy a' mondottak' megczáfolására könyvet kellene írnom, de melly mint mondám, nagyobbára már kész, 's reményem, az mindent világosan meg fog magyarázni, felreértés azontúl lehetetlen lesz, 's vitatkozásunk az által széles alapot nyerend. Nem is maradhatnak e' tárgyak literaturánkban továbbá fejtellenül, teljes megálapításuk pedig csak közös vizsgálat által lehetsé-

ges. Nyugoljék meg tehát ez ideig; az utolsó szó addig a' Kegyedé, 's ha akarja, az igazság is. Szerénytelenségnek pedig ezen hadizenetemet ne tartsa, mert figyelem-gerjesztés, sőt elnebeli felizgatás munkám' egyik célja, mellyet ez alkalommal is elősegíteni szándékom. Ha utóbb felszólandok, azon nyugalommal teszem azt, melly philosophushoz illik, ki minden személyes ingerültségtől ment, csupán a' tudomány' érdekét tartja szemben, 's azon tisztelettel vitatkozom iránt, mellyet az igazság' őszinte nyomozása kíván; mert ha elleneimktől az ész is eltágadjuk, az igazság' kivizsgálhatása' feltételét semmisítjük meg, mint-hogy ész nélkül, bármely vitatkozások által is, az igazság' birtokába nem juthatunk. Legyen ez elég Mocsy Mihálynak. A' csatamezőn viszont meglátjuk egymást.

Századunk' szerkesztőségéhez van még ezeken kívül egy pár szavam. Köszönettel tartozom, hogy terveim' elősegelésére Mocsy Mihály' anticriticáját kiadni serénykedett; még inkább pedig azért, hogy azt olgy helyre érdemesíté, mellynel tiszteletesebbet e' világon én nem ismerek; t. i. Szécsenyi Istvánnal egy füst alatt támadtatni meg, olgy szerenese, mellyet teljes érdeme szerint becsülni tudok. Csak azt nem köszönöm, hogy Mocsy anticriticáját ürügyül használá az athenaeumi szerkesztőség' részrehajlatlansága' gyanúsítására. Az örömet fölveszi vala, ha alaposabbnak találja; 's különben is tudván, hogy nemelgy lapok az afféle morzsákat mohón felkapják, mellyek az Athenaeum' asztaláról lehullanak; nincs oka az anticritica' szerzőjének, méltatlanságról panaszolkodni. Ellenben egészen helyen van, hogy Orosz József Mocsy anticriticáját „jeles dolgozatnak“ vallja; csak az kár, hogy alter egoja, Csato Pál, Al-Kendi' criticáit dicséri; mi olgy lapban, hol Széchenyi ócsároltatik, reám nézve keserves sors. Legalább azon recensiót, mellyre a' magasztalt anticritica vonatkozik, hagyhatta volna dicséretlenül, mert elvben egymással homlokegyenest ellenkező nézetek csakugyan nem lehetnek egyformán „jelesek“, mint ezt egy részről Orosz, másról Csato hirdeti. Részemről ezen következetlenségben ugyan meg nem ütözköttem, mert nem most tudom meg először, hogy illyesmihez ők nem értenek; 's logicai gondolkodás és ellenmondások' kikerülése nem épen azon dolgok, mellyeken fejöket nagyon török; de a' közönségre nézve legalább jó lett volna, ha Orosz József eredetileg németül gondolt és írt programájában, — ut figura apertissime docuit — ezen logicai nevezetességekre egy pár szóval eleve figyelmeztet; mert felvilágosítatlanul a' mint a' dolog áll, a' közönség pillanatit egyenesen gyöngé oldalaira fordítja, úgy hogy az most velem egyesülve, hangos kacajjal, mindenható chorushan ezt kiáltja fel: Coeci de colore!

**Al-Kendi.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint esőtörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. ep.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. ep. Velinpéldányok féldevenkén két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 50 és postán 3 flon. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utca, 594. szám.

**Nyomatik Eudán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.**

## 159. Athenaeum miatti zajgások.

## III.

(Folytatás).

Első szó is, mellyet a Szemle az Athenaeumról mond, gráncs: „Az Athenaeum e heti számaiban említésre méltó tudományos cikkelyt nem találtunk“. Ez a szemleirónak gyakori és csaknem stereotyp ítélete az Athenaeumról. Ő eddig mintegy 28-szor szólott folyóiratunkról 's azok csak 6-szor voltak szerencsések megnyerni némi kis részben az ő magas kegyeit. Igen sajnáljuk, hogy olly mindentudó bíró tetszésének meg nem felelhetünk: de nem ütközünk meg benne. Neki a Rajzolatok és Kunoss' Természete a pabulum animae; ezekben ő mindig kedvére lakozik, 's így nyomra egészen más eledelekhez van szokva, mint a miket az Athenaeum 's Figyelmezőben lelhet. — De kapjuk fel egyenként a kiadók ellen lött nyilakat, 's lássuk azokat közelebből!

A 13. számú Hírnök' szemléje Bajza' „Utasítását a Rajzolatoknak“ (Ath. 9. sz.) egy pár szóval akarja agyon sújtani. „Az, úgy mond, a curiosákhoz tartozik; az visszarugás, az elzúzni akaró, az nyugodt olvasóra nézve (Csató ez a nyugodt olvasó) épen nem kielégítő“ — Lehet-e ennél vajjon curiosusabb rugdalózás, elzúzni akaróbb és mégis szegényebb, ki nem elégtőbb beszéd? — Állítsuk egymás ellenébe a két replicát. Munkácsy megtámadja Bajzát a színházi igazgató választmány' határozatáért a drámaírók' jutalmazása tárgyában; a jutalmat gúnyaival, szokott humoros modorjában nevetségessé ügyekszik tenni; Bajzát olly embernek mondja: „kinek minden tettét olly pártoskodási üldözés bélyegzi, melly minden jobb érzésű ember előtt idegenítő, és undorító“; — jósolja, hogy „Bajza jót nem tehet, hanem csak megbuktathatja a színházat, hogy igazgatása kontár igazgatás, ollyan, mint ha készakarva szándékozott volna a legrosszabb lenni“, hogy Bajza sem az intézet' finansialis érdekét, sem a kerkivánatot, sem a játékszín' hivatását, sőt tulajdon magát sem érti, hogy a publicumnak a színház iránti idegenkedése (?) egyenesen neki tulajdonítható; hogy ő csak azon fog ügye-

kezni, hogy a jutalomra beadandó színdarabokat megbuktathassa, és végtére, befejezésül, hogy ő (Munkácsy) olly jutalomra, minő kihirdettetett, nem fogja ujonnan készült parodiáját adni. \*) — Ezen pimaszkodó (e' szép szót a szemleirótól nyertük) 's minden megmutogatás nélkül, csak úgy általánosságban rakásra hányt rágalmakra Bajza, (előre bocsátván a' dologra nézve néhány észrevételt) azt felelé, hogy ő a Rajzolatokkal nem bocsátkozik vitatkozásba, 's miatta a' Rajz. tomholhatnak, örjönghetnek stb. — Erre előáll Csató — pugnus ad oculum — ítéletet hoz, 's az ítéletnek természetesen Munkácsyra néve kell kedvezőnek lenni 's Bajza veszti el a' pört. Kérjük most már a' részrehajlatlan olvasót, nem valósággal kénytelen beszédei-e ezek, egy magát a' critical pályára desperatióból elszánt írónak?

A 37. számi szemlében Csató ravaszúl rá fogja Bajzára, hogy ő az Ath. 32. számának krónikájában „igen neheztel a' pesti magyar színház' publicumára, mivel az e' serdülő intézettől még mindig óriási dolgokat kíván 's például a' ház' árvíz utáni megnyitáskor nem gondolta meg az akadályokat (mellyeket a' krónika előszámlál) hanem csak megállott a' színházban 's egy sereg észrevételt és kifogást tett stb; következőleg, hogy Bajza ezt a' magyar színház' publicumát belátlanság és idegenkedés miatt korholja“. Nem megmondottuk-e mennyire tisztátalan kezekben van a' hírnöki szemle? Ime a' világos példa! Csató eléggé bátor dolgokat koholni az olvasók' szeme láttára 's azokat erőszakosan bele hazudni Bajza' tollába. Az említett cikkelyben Bajza nem csak igen nem, de semmit sem neheztel a' publicumra, ő csak védi magát egyes észrevételek ellen. Beszéde nyugalmas és inkább sajnálkozás hogy sem neheztelés' hangján van írva; korholásnak pedig még csak árnyéka sincs benne. De Csátónak kellett valamit most koholni, mert alkalom nem igen mutatkozott Bajzát rágalmazhatni, ki színházi igazgatása alatt igen ritkán

\*) Tündér Honát mégis csak oda adta. Mert jobb a' pesti színházról 15 garas jutalom mint a' kassaitól vagy kolosváritól semmi.

szólt publicum előtt, 's kellett már csak azért is szólni, hogy sántikáló hasonlatosságát a' színház és vendéglő közt, melyet ő rendkívül elmés találmánynak képzelt, elmondhassa 's az valahogy kárba ne vesszen, az egészből pedig ama' mély philosophiai következtetést húzhassa ki: „*hogy némelly urak a' csupa ész és csupa auctoritás miatt nem tudják magokat helyzetökhöz és közönségökhöz alkalmazni*“. A' szemleirő, ki mindent nagyon tud, ki az „*olvasó közönségre már eddig is több hatással volt, több józan ideát (boldog isten!), világ- 's dologismeretet terjesztett el mint Vörösmarty' minden eddigi drámái in complexu*“ \*) , jósló és látnoki tehetségekkel is bír, ki Pozsonyból jobban tudja a' pesti dolgokat, mint mi együgyü pestiek, azon tanítást adja itt Bajzának, hogy „*előre kellett volna beszélni, felvilágosítani 's a' publicum' engedékeny kedvességét kikérni*“. Valóban? Bajza észrevételek ellen védi magát, melyek, hogy tétetni fognak nem lehetett előre látni, mert azok az előzményeknek nem voltak szükségképeni következései, melyeket okoskodás' útján jósolhatni, és Csató mégis előleges beszédet tanácsol. Bűnös szokta magát előre védeni 's gyenge előre engedelmet kérni; az pedig egy csepp ember- és világismeretet sem bizonyít, ha valaki előre történendő bajokat hirdet és a' színházi publicumot idegeníti akkor, midőn látja, hogy a' bajok bekövetkezhetnek történetesen, de nem fognak bekövetkezni szükségképen. Illyesekből csak azon sajnos következtetést kell húzni, hogy némelly urak a' szűn nélküli fecsegés között lassanként itélő tehetségüket is kifecsegik fejeikből. — Ugyan e' számban Hazucháról, mint drámairól magasztalva emlékezik. Ez nem baj; gyenge gyomrúaknak, híg levelek, herbatheák tetszenek, egészséges, csontos és velős táplálékban gyönyörködik; éretlen gyerkőcze éretlen szilvát is szeret, míg a' korosabb és műveltebb, értelmes szakács főzte eledeléhez ül. Hazuchában lehetnek tehetségek (ki tagadta?) melyeket ő jövődörebizonyítand. Eddigi művei, legfelebb csak gondos stilstára mutatnak. A' Bajzolatokban közlött beszélyei, „*Humoristicai semmisségei*“, kevéssel többek a' semmisségnél; színi előadásokról írt „*criticai töredékei*“ levegő-

\*) Lásd a' Hírnök' 57. számi szemléjét.

vel felfútt hólyagok, melyeket könnyűségök miatt már is semmisségbe sodrott a' feledékenység' szele; Kunoss' Természetébe iktatott „*párbeszédei, magánybeszédei, két író, három író, és egy író közt*“ csak azért látszanak írva lenni; hogy Kunossnak szerezzenek jó álmot, midőn őt a' részvédtlenség nyugtalanítja, melyet a' publicumban Természete iránt tapasztal. Különbén ezen párbeszédek ártatlan portékák, nagy haragot, nagy kacaját nem gerjesztenek, de nagy elragadtatást sem, legfelebb is arra való, hogy legyen valami a' Természetben, miről Csató azt mondhassa, hogy: valóságos gyöngyök. Ez, mint mondók, mind nem baj, de baj az 's megint czimborázkodás a' Természet' urainak szellemében, hogy Csató a' régiebb költőkre, régiebb lyricusokra azt koholja: „*hogy azok alig találtak fel egy picziny kis lyricum motívumocskát, azt azonnal 10—12 strophában vagy egy pár nagy gonddal kisimított sonetben, nagy ünnepélyesen feltalálták, felmelegítették, kikürtöltették 's érette a' koszorút, mint egykor Napoleon a' koronát, ön magoknak nagy megelégedve feltették 's magokat barátaik és tányérnyalóik által megtömjénezették*“. Kik lehetnek ezen nagy bűnösök, nem tudjuk, de azt tudjuk, hogy a' mi szépet és nagyot lyrai poesisunk felmutathat, azt nem Kunoss' tudós társaságának, hanem, egy két dalt kivéve, régiebb lyricusainknak köszönhetjük. Ez egyébiránt úgy van beszélve, mint Csató' egyik pajtása Kunoss szokott, ki a' legnagyobb általánosságban oratiókat tart a' levegőnek írók, critica, tudós társaság ellen, a' nélkül, hogy bizonyító adatig merne bocsátkozni, a' miért őt Csató maga is, akkor, midőn még a' pajtáság nem volt olly igen szoros, ismételve megrótta.

Ezen számból tanuljuk azt is, hogy az az X et comp. álnevű csodafi — kire olvasóink a' legközelebb lefolyt évekből talán még emlékeznek — Hazucha volt. Ezt eddig még sehonnan sem tudtuk. Ezen X et comp. (Hazucha) volt az, úgy mond Csató, *ki Bajza' criticai autocratiáját legelső (a' második pedig Csató, nemde?) rendítette meg 's a' Kritikai Lapok' népszerűtlenségét siettető, 's hogy Bajza, a' színházigazgató, ezért haragszik Hazuchára, a' drámaköltőre*. Bajza itt azt kérdi a' szemleirótól, micsoda criticai autocratia volt az a' Bajzáé? Ő erről semmit sem tud.

Továbbá, hogy' rendítettett meg ezen idealis autocratia? 's hogyan lettek a' Kritikai Lapok népszerűtlenné? Ezekre kissé nehéz lesz (ha csak általánosságban nem) valamit bizonyítólágg felelni: mert a' Kritikai Lapok' mind a' hét füzetének meg volt a' maga népszerűsége, és Bajza most is azon ponton áll, hol elejétől Kritikai Lapjaival állott, sem több sem kevesebb. Mert az, hogy Munkácsy, Kunoss, Frankenburg, Stancsics, Hazucha és Csató Bajza és Kritikai Lapjai ellen koronként írogatnak, úgy nem jelent megrendítést és népszerűtlenséget, mint négy öt borivó' kocsmai tivornyája országos lázadást. Bajza és a' Kritikai Lapok ellen az előtt is írtak és szakadatlanul — ez minden illy nemű lapok' sorsa — de azért Bajza folyvást kiadta Kritikai Lapjait egész addig, míg azok a' Figyelmező által sok részben czéltalanokká nem lettek, 's ha szükség leszen rájuk, ismét kiadja, a' nélkül, hogy népszerűtlenségtől retteghjen. Csató csak hivatalos kötelessége szerint akarja magával elhíttetni, de valósággal maga sem hiszi (van annyi belátása), hogy mind az népszerűtlen legyen, mit ő legeslegújabb viszonyai között annak bérnial. Ha kellene e' dolgról beszélni, azt lehetne inkább mondani, hogy Bajza alkalmasint az maradt a' ki volt, de az ellene írogatók váltak nagyobb részint és csaknem mind népszerűtlenné, mit Csató könnyen felszámolhat újain is magának, vagy ha mostani zaklatott helyzetében nem volna nyugalma, felszólíttatik ezennel, nevezzen csak egy író is Bajza' ellenesei közül, kinek nagyobb olvasó közönsége volna mint a' Kritikai Lapok' akár mellyik füzetének. Ezt azonban Bajza korán sem fogja maga lelki erejének tulajdonítani, hanem annak, hogy ellenkezői többnyire meggyőződésök ellen, személyes viszonyok miatt fogtak fegyvert, ő pedig lelki-ösméretesen óvakodott olly ügyek' pártjára kelni, mellyeknek alaposágán kételkedett. — Mi az X et comp. cikkelyek miatti nehezítést illeti, arra Bajza azt válaszolja: imádkozzék Hazucha sorsának, hogy soha ne legyen boszúállóbb ellensége, mint neki Bajza az X et comp. cikkelyek miatt: akkor ellenségeivel meglehetősen békében fog maradhatni. Nagy lelki szegénység' jele íróban, ha örökké csak ellenségeskedésben keresi okát munkái' nem tetszésének, és soha ön magában

nem. Ezen X et comp. dramaturgiai felelései nem voltak egyebek, mint egy magával jó korán eltelt fiatal író' oktalan bizonygásai (Rechthaberey), mellyek haragot épen nem gerjeszthetnek, mosolygást legfelebb. Ezért nem is következett rájuk felelet. — Azon jóslatnak, melly a' Hírnök' szinte ezen számában áll, hogy „a' magyar színház Hazuchára, mint drámaíróra, hamarabb visszatérrend mint véli“ Bajza igen örvend. Csató, mint Hazuchának most meghitt barátja (ámbar az előtt éles gúnyolója) jobban tudhatja, mint bár ki más, mi jeles művek lehetnek Hazucha' szekrényében elrejtve, mellyeknek megjelenésekor „elsápad a' megrettent világ“. Mi, kik sem nem tudunk, sem nem szeretiünk jóslani, bevárjuk Hazucha' diadalát és azután énekeljük a' győzelmet.

A' 39. számi szemlében „szeretné Csató tudni, mikép lehet, ha t. i. akarna is Bajza Hazuchának ama' plasticé oda vetett igen! miért? jól van! saját szája vallomási terhe alól (a' Halley' üstököse' dolgában) kibújni. Ha azt ismételné Bajza, hogy a' színdarab' előadására csak akkor tétetnek lépések a' pesti színháznál, mikor a' díszítő már festeni kezd stb, ez annyit tenne, mint ha mondaná: nem akartunk löni, mert a' golyóbis még nem ment ki!“ A' szemleíró itt igen megerőlteté magát, hogy valami meglepőt mondjon 's valóban mondott is ollyat, mi mutatja, hogy nem hiában kötött Munkácsyval, Hazuchával pajtasságot, mert a' humorban maga is előmeneteleket kezd tenni. A' látnok itt megint jóslat 's megjövendölte előre, hogy Hazucha' igenjére, mertjére, jól vanjára nem lehet felelni azért, mert plasticé vannak oda vetve. Azt is tudta Csató' mindentudó agyacsakája, hogy az igen, mert és jól van mind igaz pénz, azért: mert Hazucha' zsebéből került. Az olvasó emlékezik, hogy Bajza azokra a' plasticé oda vetett semmikre felelt, \*) úgy mint az efféle semmik érdemlik. Itt tehát Csató löni akart, de elhiheti nekiünk, hogy elméssége golyóbisa nem ment ki.

A' 45. számi Szemlében Csató a' Figyelmező' egyik bírálóját le akarja pökni és ugyan e' számban Brassainak franczia urbanitást ajánl. Illyenek azok a' mézes urak, kiknek szemben minden harmadik, negyedik szavok:

\*) Athenaeum 1838. II. 7. szám.

„Csókolom a' kezét“, hátulról pedig lepökik az embert. Ez az a' csatói urbanitas!

A' 49. számú Hírnökben hatalmas dolgok vannak Bajza ellen. Az ő színigazgatására kimondatik az anathema: Ő benne sem írók, sem színészek nem bíztak: „*ha ő több hajlékonysággal és igazgatói tapintattal bír, a' pesti magyar színház Kántornét el nem vesztí*“. Azért örvend a' szemleiró, hogy Bajza a' színigazgatásról lemondta, és örvend még inkább, „*hogy Szentkirályi Móricz lön igazgató, ki mind azon tulajdonokkal bír, mellyek e' serdülő hazai művész-intézetet az erősödés és tökéletesedés pályájára vezetni's azon megis tartani képesek, úgy annyira, hogy ha e' részbeni fíradozását a' kívánt siker nem koszorúzná, akkor őszintén és egyenesen ki kellene mondanunk, hogy Pest egy hozzá illő magyar színházat még most fentartani nem képes 's annak megalapításáról és biztosításáról magának a' nemzetnek kell gondoskodni*“. Ezen szavak valóban súlyosak. — Bajza' igazgatásában tehát nem bíztak az írók? De kik azon írók? Hazucha és Munkácsy, megint Hazucha és megint Munkácsy; mindig csak az a' régi Hazucha, és az a' régi eszem-iszom-humorú \*), elkopott elúnt Munkácsy. 'S ezek azután Csatónak a' magyar írók' képviselői. Ezen állítást megint principalis úr parancsolhatta, mert a' szemleiró maga is bizott Bajza' igazgatásában. Erre írott bizonyítvány van Bajza' kezében. Ez tehát csak kénytelen beszéd: de az mondatik továbbá, hogy a' színészek' egy része is bizatlankodott Bajza' igazgatásában. Ez megint valamelly tisztátalan forrásból merített tudomány. Ám jöjön a' szemleiró Pestre és kérdezze ki magokat a' színészeket: úgy hiszszük, az ellenkezőt fogja tapasztalni. 'S micsoda okos argumentum az az igazgatás ellen, hogy a' színészek' egy része nem bízott az igazgatóban? Csató a' színigazgatási dolgokban valóban csak tanuló gyermek, más-képen hogyan lehetne eléggé bárgyú, színészek' véleményéből megítéltetni az igazgatót. Azt csak képzelhető, hogy a' színészek' egy része, az, melly rendet nem szeret, mellynek nem művészet hanem kenyér és könnyű élet célja, melly sokszor kiteszi magát az igaz-

\*) Munkácsy' elméskedéseinek örökké az eszem-iszom tárgyai. Lásd a' Garabonczás diákot és Tünder Ilonát.

gató' rendre utasításának, ezen rész nem igen fog sok jót mondani igazgatójáról. De Bajza mind ezek' daczára is még merné magát a' pesti színészek' szavazatára bocsátani 's erősen hiszi, hogy a' szavazat Csató' állítása ellen fogna kiütni. Mi Kántornét illeti, itt megint Csató az, ki olly dologról beszél, mellyről talán ő tud legkevesebbet. Színészeket felfogadni és elbocsátani nem volt Bajzának mint igazgatónak hatalmában; e' jogot a' választmány tartá fenn magának; nem függött tehát Bajzától Kántorné' fel vagy fel nem fogadása. De ha töle függött volna is, a' minden tudó úr nem tudja, hogy Kántornéval ez év' elején voltak alkudozások, 's mivel mégis ő meg nem nyerethetett a' pesti színházhoz, annak nem a' választmány, nem Bajza, hanem egyedül Kántorné maga oka. Ki olly belátó mint a' szemleiró, átláthatná azon csekélységet, hogy pusztá okoskodással és képzelmekkel adatok ellen nem lehet harczolni. Következik végtére a' legnagyobb észficzomodás ezen számi szemlében, az, mi Szentkirályi Móriczról mondatik: „*ha Szentkirályi M. igazgatása nem sikerül, akkor Pest nem képes egy hozzá illő magyar színházat fentartani*“. Boldog isten! mit nem lehetett Csatóból csinálni a' Hírnök' szerkesztőjének? Ő nem lát, nem hall, nem gondol, nem érez, hanem csak ír, mindent azok ellen, kikkel magát a' Hírnök oppositíóba tenni jónak látta. Ugyan vallja meg a' szemleiró ön lelke előtt, van-e Magyarországon ember, kiről illy dolgot lehetne mondani, mint a' mi itt Szentkirályiról mondatik? Van-e ember, kinek igazgatásától függjön a' pesti színház fenmaradása? Valóban igen szomorú volna egy nemzetre nézve, ha illy képtelenség igaz lehetne: de végtére, mivel bizonyíta Szentkirályi olly jártasságot, ügyességet, annyi studiumot a' színigazgatásban, hogy róla illy nagy dolgot lehessen előre már jósolni? Lásza Csató úr, mit az úr Daulnay Sándor' kupájával czáfolt, abban még is lehet valami, 's 25 úr erén találta Kegyedet, mert Kegyednek több esze van, mint hogy illy ferdeségeket más viszonyok között mondhatna. Ime miután most már Szentkirályi is letette az igazgatást, és ez a' Csató által minden alap nélkül magasztalt igazgatás csakugyan nem sikerült, tehát Csató' állításaiból mi következik? Az, hogy most már be kell zárni a' ma-

gyar színházat, mert Pest városa nem képes egy magyar színházat tartani Szentkirályi nélkül! — Beszéla'szemleirő arról is, mit kell az igazgatónak tenni, hogyan kell magát viselnie, olly önhittséggel mint ha ő találta volna fel a' színigazgatás' mesterségét: de kinek tapasztalása van a' dologban, erre azt fogja mondani: Mentsen isten minden színházat illy nézetű emberek' igazgatásától! Illy csató-, munkácsyféle síhederek buktatnák meg az intézetet két hét alatt, ha elég esztelen volna valaki azt pusztító kezekre bízni.

Az 59. számi szemlében Csató kupáját 25 úrnak fejéhez vágja és azt feleli neki: „*Hazudsz gazember!*“ Ez szép haladás a' „francia urbanitásban“ és a' dialecticában. Brassait egykor Csató „*fellázadott parasztnak*“ nevezte, mi azt hisszük: fellázadottabb és parasztabb már nem lehet valaki annál, ki illy kocsmái argumentummal ezáfolja ellenfelét, mint itt a' szemleirő. Igaz, hogy 25 úrsoldos criticusról szólt, de kit ez nem illet, hallgatand, Csató ellenben fellobbant mint puskapor, és boros kupához kapott. Ez nagyon vigyázatlanul volt cselekedve; ez árulta el, hogy 25 úr nem rossz helyen tapogatózott. — Ezen számban azt is vettük észre, hogy Csató valami *rancor* felől álmodozik az Athenaeumban az *új igazgató* ellen. Illyen álmoknak, szemképrázatoknak, Daulnay Sándor' kupájában lehet oka.

A' 61. számban egy furcsa dolgoeska van, melly a' szemleirőt igen jól bélyegzi. „*A' Rajzolatok, úgy mond, műbirálatot közlenek Gaal Szerelem és Champagnei czimű eredeti vígjátékáról, mellyet a' szemleirő a' legtisztább (?) meggyőződéssel sokkal igazabbnak, hűvebbnek és bélyegzőbbnek talál, mint akár Vörösmarty, akár Schedel wraké, mellyek az Ath. játékszíni krónikáiban közöltettek*“. Ebben az az igen meglepő van, hogy Csató a' Szerelem és champagneit sem nem olvasta, sem előadatni nem látta, mégis meg tudja ítélni, mellyik bírálata *igazabb, hűvebb és bélyegzőbb*. Ennek egyik oka az, mert Gaal nem tartozik a' czimbora társak közé, azért a' művet gáncsoló bíráltnak jobbnak kell lenni a' nem gáncsolóknál; másik, mert általában az, mit a' Rajzolatok írnak, a' Szemleirőnek mind nagyon inyére van, az Athenaeumtól ellenben többnyire megcsömörlik. Illyen ember a-

kar azután a' részrehajlatlan és pártatlan író' hitelére fölverekedni!

A' 63. számban a' szemleirő neki készül „*mélyebben szólni a' dologhoz*“. Csató és mélység! Ezek meglepőleg új dolgok nekünk, kik őt fejtől talpig, erejében és gyengeségeiben, olly nagyon ismerjük. Lássuk ezen csatói mélységeket, mellyek a' nagy ijedtség miatt elég zavarosak ugyan, de azért nem átláthatlanok. Bajzáról és a' Kritikai Lapokról van megint kérdés, mert ezeknek a' Kritikai Lapoknak akaradjok ellen igen nagy celebritást kellett nyerniök a' sok jajveszékű' idétlen larmája által. Csató itt mindent elmond, nagy hirtelen, csak amúgy keresztül vágatva a' tárgyon, mit a' Kritikai Lapokról tud: de azon mélységgel-e mint ígerte? Mentsen isten! Azon könnyűséggel és fölületességgel, melly szemléjét első fellépése óta szakadatlanul bélyegzi, és annyi tudatlansággal a' dolog' érdemére nézve, mennyit Kunoss' társasága minden tagjai között csak az egy Munkácsytól vártunk volna. Csató ollyan mint a' rossz memorista színész, ki gyarlósága' elpalástolására akkor üt legnagyobb zajt, midőn legkevésbé tudja leczkéljét. Ő a' Kritikai Lapok' első füzetének elsőseget és érdekességet tulajdonít a' többiek felett, azért (mennyire zavart és homályos beszédét érteni lehet) mert részrehajlatlanabb volt mint a' többi, és azért, mert megjelenésekor íróinak neve föllebenthetetlen titok volt. Csató néhányszor kelt már ki az álnevűség ellen 's néhányszor állítá, hogy a' nevek igen érdeklik az olvasókat; itt pedig, megmagyarázhatlan fonáksággal, a' könyv' érdekességét írójok' titokban maradásának tulajdonítja. Hogy a' Kritikai Lapok' I. füz. részrehajlatlanabb volt legyen, mint a' későbbiek, ez Csató' alaptalan és zavaros eszméinek a' legzavarosabbika. Melly parányi belátás kell ahhoz, hogy valaki átláthassa, a' Kritikai L. I. füzetétől a' VII-ig a' fokokénti különbözőségeket épen azon tekintetben, mellyekről Csató beszélni akarna. — Nyilvánosakká lettek, úgy mond, a' Kritikai Lapok' írói 's azon négy író' neve, kik a' Kritikai Lapokat alapíták. Ugyan szépen kéri a' Kr. L. szerkesztője a' titkokat tudó szemleirő urat, ne sajnálja a' Kritikai Lapok' íróit, és a' *négy alapítót* megmondani, ő azt nagyon vágnék tudni. Ő úgy tudja, hogy alapító csak maga volt, de ha Csató ezt is jobban tudná, tanítsa őt meg.

„A' *Kritikai Lapok* velősebb vagy feltünőbb termékekről mélyen hallgattak“ mond a' szemleirő. Ha egy kis hidegebb combinatióval irhatta volna, e' héti szemléjét, meg fogott vala emlékezni a' Krit. L. vezérszavára, és onnan átlátni a' Kr. L. céljait, irányát. Mondotta-e azt az említett vezérszó, hogy minden feltünőbb és velősebb munkákról szólni fog? Soha sem. Ott a' *Lapok* iránya igen érthetőleg van kitűzve 's ezen kitűzött irányhoz a' Krit. *Lapok* mind végig hívek maradtak. Azon felül, hogy észfonáság, valódi gorombaság is még, követelni valakitől, hogy ne azt tegye mit ígért, hanem mást.

„Hogyan ütközhetik meg Bajza, azt kérdi a' szemleirő, ha némelly író, vagy ha sok is, az oppositiónak vagy ellenörködésnek akarja megvetni alapját?“ Most kérjük Cs. urat, hallgassa meg egy kis nyugalommal a' mit erre Bajza mondani akar. Bajza soha és sehol meg nem ütközött az oppositión, az ellenörködésen, sőt ő volt az, ki *Kritikai Lapjaival* oppositioikat és ellenörködéseket akart támasztani (olvastassék meg figyelemmel a' *Kritikai Lapok* vezérszava) és támasztott is: de édes drága Csató úr, az oppositio és ellenörködés más valami, mint a' mit Kegyed' társai üznek. Oppositiónban elvek, nézet-különbségek vannak, ellenörködésben személyesség nélküli ügyelés, hogy elveink, nézeteink labra, divatra kapjanak. Kunoss és társai' oppositiónjában semmi ilyen nincs. Mert engedjék meg ezen urak, hogy egyszer már megkérjük: mi elve van Munkácsynak, Kunossnak, Frankenburgnak, Hazuchának stb? Ezen urak jó formán azt hiszik és vallják csaknem mindenben, miről köztünk kérdés lehet, a' mit mi. Mi bajok tehát, mi bántja őket? Semmi más nem, hanem az, hogy nincs publicumok, következőleg nincs hírók, nincs népszerű nevék 's nincs az az úgy nevezett 's általok nagyon kedvelt *celebritas*. Két út vanezt megszerzeni; egyik építő, másik rontó. Kiben nincs tehetség építeni, az ront, 's így eljut a' *celebritas*ra. Herostratus, ki nem tudta ephesusi templomot építeni, felgyujtá azt. Így vannak ezen urak. Munkáik senkinek sem kellettek, sem publicumnak, sem tudós társaságnak, sem azon egyes íróknak, kiknek ítélete egykor előttök valamit nyomott; 's miért nem kellettek? mert talentum alig van egyben kettőben közöttük, 's azok is elbi-

zottságukban el fogják temetgetni adományukat. Ha ezen dolgok nem így állanak, 's valósággal elvekben, nézetekben különböznek tőlünk, ezennel bizodalmasan felszólítjuk, ne sajnálják elveiket egyszer már előadni, hogy ezekre nézve keletkezzenek közöttünk szóváltások, ne örökké személyességek felett. Ez leszen majd eldöntő 's az örök vitákat, melyekből olly csekély haszon van a' literatúrában, bevégező. Az egész oppositio, melyet most Csató emleget, nem áll egyébből, mint pusztá rágalmi hírekből, személyeket, intézeteket kisebbitő czivódásokból, melyeket a' *Rajzolatok*, *Természet*, *Hírnök*, *kolholnak*, táplálnak, folytatnak, örökítnek.

Beszél valamit Csató sokszor, 's itt megint, bizonyos „bunkós modorról“ melly az *Athenaeum* szerkesztőinél, úgy mond, divatos. Mi egykor egy lajstromát fogjuk közölni azon *francia urbanitásoknak*, mellyel Csató és pajtásai ellenkezőik iránt élnek. Most elég legyen azt kérdezni, hol neveztek az *Athenaeum* és *Kritikai Lapok* valaha opponensöket *gazembernek*, mint Csató? *fellázadt parasztnak*, mint Csató? hol *pötkék* leöket, mint Csató, és mikor vágták a' kupát fejkökhöz, mint Csató. Más szólhat *urbanitásról*, de ne a' szemleirő, ki egy idő óta olly ronda beszédeket tart.

Dicssekszik a' szemleirő, hogy Bajzától és pártjától mit sem fél és mit sem remél. Ments meg isten, hogy Bajza akarná és ohajtaná, hogy tőle féljenek. De féljen Csató két hatalmas ellenségtől, mellynek boszúja kegyetlenebb, rettenőbb minden ellenségénél: ez az öntudat és a' közvélemény.

Van ezen számban a' szemleirőnek megint egy furcsasága is, azt mondja t. i. Kunoss' *Természetéről*, hogy mivel az mindennap javulhat, reményleni kell tőle erőt, határozottságot és következetességet. Különös logica! Hol tanulta azt Csató, hogy a' *tehetség* maga után *kellést* vonjon. Csatóban bizonyosan megvannak az írói javulhatás' elemei, de azért kell-e javulását reményleni? Így csak kábák fogának okoskodni. Csató nem igen szokott illy szembeszökőleg fonákul beszélni, mi oka mostani zavarodásának? Talán még is fél nem „*Bajzától és társaitól*“ hanem az ellene fordulandó közvéleménytől. A' bátor nem szokta mondani, hogy ő nem fél.

Dicssekszik Csató avval is, hogy olly

fegyverek, mint *petyegés és zsold* rajta nem fognak. Haha! édes szemleirő úr! itt kaczajt kell ütni minden embernek a' Kegyed' szabadkozásán. Ha a' *petyegésre, zsoldra* hallgatott volna, akkor talán elhiheténk, hogy e' fegyverek nem fognak, de Kegyed 25 úrnak fejéhez vágta a' boros kupát, és megmondotta, hogy Kegyed derekább siheder szemleirőnek, mint drámairőnek Vörösmarty. Isten áldja meg Kegyedet Csató úr! Ismerjük, igen jól ismerjük 's tudjuk micsoda fegyverek hatnak elevenére. Azért pánczélozza be magát jól az igért „láncsütöréskor“, mert a' mi láncsáink alkalmas helyen fognak tapogatózni. Tudjuk, hol vannak az úr' gyengéi.

(Folytatjuk.)

### Magyar dolgok külföldi munkákban.

160. — Jósika' Abafia Németországban jól fogadtatt. Lewald' „Europája“ így szól felőle: „Jósika' regényének cselekvéshelye Erdély 's a' szeszélyes, jó és rossz közt állhatlanul ingó Báthory Zsigmond fejedelem' udvara' egy lovagának történetét adja. Jósika nyilvánosan Scott WALTER vevé példányul, de több költő ereje van, mint a' híres Scott' utánczó! legnagyobb részének, kik a' kor' képét 's a' caractereket rajzoltaknak hiszik, ha csak külsősegeket hosszasan, a' legarányibb részletig írnak le; igaz, Jósika is soká mulat alárendelt dolgok' rajzáinál, 's az által itt-ott gátolja merészen gondolt regénye' sebes és szemléltető kifejlődését, de a' mellekmű még sem lön nála fő dologgá; hőse' 's ennek ellensegei' és barátai' öltözetben 's alakán kívül, gondolkozásokról, cselekvésekről 's akaratokról is élénk képet tud adni 's egy reg eltűnt kor' életére 's erkölésire emlékeztetni. Az Abafi' caractere nagy mértékben sikerült a' költőnek; ő kezdetben mint durva kéjelgések' 's dobozásokban csaknem egészen elaljasult ifjú jelenik meg: akkor szíve szerelemre gyűl 's kiragadja ronda életéből; gyorsan emelkedik másk' 's önmaga' becsülésében, honának fontos szolgálatokat tesz, 's bár ábrándos eszményekről lemondani kénytelen: az érett férfit szép, házi boldogság várja. Ez erőteljes alak mellett ható ellenkepül tűnik föl a' szeszélyes fejedelem, Abafi' kegyelmes vedura, bár rövid idő előtt még halálosan gyűlölé. Gyönyörű a' jelenet, midőn Zsigmond ablaknál áll, 's nyugodtan nézi sok jobbágya' elgyilkoltatását. A' nőcharacterek hasonlólag finomul rajzolvák, 's különösen jó hatást szűl a' harezos, vad szenvedélyű Izidora, ki Abafin a' legmagasb föláldozással 's hűséggel függ, 's érte hal, a' stájer Krisztina', a' fejedelemnő, Gyulafi Margit', 's Abafi' kesőbbi neje', Gizella' gyöngéd, 's valódi nőalakai mellett“.

„Jósika' Abafia magyar regények' fordítása' sorának kezdetét teszi; ha annyi erő és élet van bennök, mint Abafiban, sokkal inkább érdemle-

nek fordítást, mint sok üres és sovány franczia, angol, 's északamerikai regény“. —

A' lipcei literaturai szemle, társa az „Eilpost“nak, ugyan arról így ír: „Hogy idegen nemzetek' literaturai termékeit: a' nyelv', erkölcsök' és szokások' tulajdonosságával, minden, művészet és tudományt pártoló nép' művelt része sikerült fordítása által ismerni tanulja, joggal nézethetik örvendeztető haladásnak, azon nagy szellemjósította, 's jelenleg mindig inkább létesülő eszmeje felé egy világliteraturának, ha nem azon elvből indulunk ki, hogy illy remény lánzálmak' birodalmába tartozik. Hiszen most annyit gondolkodunk, kalmáralkuk, vámegyesületek, vasutak 's hasonló intézkedések által, anyagi javak' ki- 's fölcserélését 's személyes közlekedést a' leglehetőbb terjedelemben létesíteni. miért lenne hát egy minden népet és földet átövező szellemi közlekedés, távol a' valótól?“

„E' látponthól nézve, a' regényliteratura' e' két kötetének megjelenése által csak örömmre gyalasztva 's azon ügyekezetre izgatva érezhetjük magunkat, kedvező fogadtatást szerezni neki a' közönségnél, 's ezt egyért annál inkább, mert a' magyar erőteljes és egészséges emberfaj, kinek szellemében, mint minden nemzetekében, az őt környező külső természet tükröződik, 's melynek ismét, nemzetiség, erkölcsök és szokások 's literaturai szülemények, hű megszellemesített lenyomásai, 's mivel az újabb korban, az általános világpolgárisodás által azon föld' műveltségállapota magasított röptet kapa, 's mind ennek ellenére, a' társas állapotok' még létre nem jött, annyira sajnálható szerfölötti finomultsága 's szellemtermékekkel túlteltség, semmi exorbitans, csavarzott 's keresettel a' literaturában, mint máshol, nem fenyeget; míg más oldalról ismét, fölöslegesnek látszanék, a' mi nagy literaturai vásárlókat, mit már tulajdon termékei, és soknemű más idegen szülemények' fordításai elárasztának, egy új literariai elem' keverékével még terjedelmésíteni. Így van minden dolognak két oldala, 's mindenki' ítéletére hagyjuk, az előttünk fekvő fordítási próbát, látponthól indulva ki, mint a' nemzetek' szellemi közlekedését előmozdító, helyeselní, vagy a' második tekintetben, mint fölöslegest, 's tulajdon productiv erőnkét bénító, elvetni“.

„Mindjárt a' könyv' elején egy magas személyhez (Ligniczi hgnehez) intézett ajánlást látunk, mit tartalom és tekintetben, helytelennek nem mondhatnánk, ha csak a' szerző folyóbb 's érthetőbb nyelvet használt volna. Ezt Magyarország' literaturai termékei' rövid történeti áttezete követi, 's hősei' elszámolása, a' literaturát előmozdító vagy gátló körülményekével. E' rövid literaturai történetiratot ez irányosnak mondhatni, mert az olvasónak, kinek literaria-historiai művek ninesenek kezénél, jó áttezetet nyújt. — Az egésznek alap-, vezér- és mozgó eszmeje, tisztán erkölcsi. Tapasztalati megmutatását adja, 's az egész erkölcsi folyam' (processus) geneticus kifejlését teszi szem elébe annak: hogyan képes egy hűbe 's romlottóságba aljasult ember, erős akaratú 's szilárd állhatatossággal, lassanként, bár nem gyakor vizsgálások nélkül, ismét a' jobbhoz fordulni. 'S ez

épen nem nyomós intések 's hasonló töredelemes predikációk által történik; esekely esemény, mi őt fogékony kedély-idegzetben lepi meg, okozza erkölcsi átváltozását. Lelektanilag mutatatik itt meg azon igazság, hogy a' jog' es ereny útáról eltervedt, ha meg a' bátorság' es erő' egy sertetlen magvát megörzö, leggyakrabban esekely események által vezetetik egész lényé' megváltoztatására. A' főszemély körül csoportozó melletk alakok, részint az egésznek szükséges alapzatot képeznek, részint, további viszony nélkül az egészhez, gyönyörködtető helyzeteket okoznak. Pittoresk természetárgyak' felreismerhetlenül jeles rajza, 's mulattató helybeli viszonyok' kevereke mellett, a' csaknem untató szelesség 's bőség, ruházatok' 's házi szerkezetek' leírásában, nemi korholást érdemel, bár e' szemrehányás ellen a' szerző magát, előbeszédében olly módon ügyeszeket biztosítani, mi őt némileg menti; 's a' mellett történeti elemek' szerfölötti nagy fölhalmozását 's lelektani boncsolás' es reflexió' érezhető hiányát leljük; csak vekony történeti fonalnak szükség alapul vonulni át a' regényen, 's az ember 's az őt környező körülmények' egésze az, min a' szellemi nevelésnek 's felfogásmodnak nyilvánulni kell; főkéivány az emberi kedély' fölfejlesztése legbensőbb mélyeig, legtitkosb izgalmai 's gondolatai' eladása, 's korholást érdemel a' novellairó, ki az emberi szív' folülegén mozog, 's az olvasót közönséges helyzetek' leírásával terheli. Különbén itt erőteljes characterek' rajzat leljük."

„Hogy ítéletünket ezen első magyar termékről, mit nyelvünk bir, néhány szóba szorítsuk össze, meg kell vallanunk, hogy e' kevés hiányokat sok jelességei igen messze haladják, hogy, azon földismereti (ethnographi) adaton kívül, mit nyújt, a' benne tett első lépésen kívül, mindkét literatura' közelítésére 's összeolvasztására, mi által egy nép azon nagy szellemi kötelekbe jobban behúzatik, melly a' föld' nepeit körítendi, 's egykor az általános világliteratura' szép eszmeje megkönnyítheti, egészséges 's erőteljes mulatságot nyújt, millyet korunkban, fájdalom, ritkán leljünk többé."

**Kazinczy Gábor.**

Pest, sept. 1. — Kölcsey nincs többé. Rövid szenvedés után kimúlt Csekén, aug. 24. Családa, baráti, literaturánk 's az academia, Szatmár, sőt az egész haza pótolhatlan veszteséget szenvedte az atyáskodó rokon, meleg barát, koszorús író, lelkes társ, erényes hivatalferfi 's hű képviselő' elhunyta által. O nyugszik sok hányatásai után; de fájdalom, ritkán leljünk többé!

#### **Literaturai mozgalmak.**

**161.** — Budán a' m. kir. egyetem' bet. 's academia' költségein megjelenő Tudománytár' idei harmadik vagyis augustusi kötete kijött. Az értékező rész' (Luczenbacher szerkesztő) tartalma: 1. A' szabad akaratról Kállay Fer. 2. China' balgatagságai Szeneczy Imretől. 3. Anno, vetvári kún-avar püspök' pecsetnyomója

DCCCXXVI-ből, egy réznyomattal, Jerney Janostól. 4. Az emberi nem' kifejlődése, Burdach ut. Soltész Janostól. 5. Az europai polgárisodás' haladásának története, francia ut. Zsivóra György. 6. Okleveles toldalek a' szerkesztőtől. A' literaturai részben (szerkesztő D. Balogh Pál): 1. Olasz literatura 1830 óta, 2-d. cikkely. 2. Literatura Magyarországhon (egy párizsi forrásból). 3. Critical vazlatok a' külföldi literatura' legújabb 's kitünőbb termékeiről (ez úttal hely-, útleírásaiak, szépliteraturaiak 's füveszetiek). 4. Bibliographia. 5. Magyar tudós társaság' ülései 's hiv. jelentései. 6. Özönvíz-előtti mütárgyak' nyomai Magyarországhon. 7. Tudományos egyveleg.

Kolozsvárt Tilsch es fia' könyvkereskedésében megjelentek: 1. A' csecsemő es első gyermekkor, házi nevelés' tekintetében. Irta D. Borsos Márton. 8r. füzve 1 ft. 20 kr. — 2. Napkeleti képek, eredeti rajzokban. Irta Nagy-Szóllósi Szóllósy Ferencz. 8r. füzve 1 ft 30 kr., kemény köt. 1 ft 40 kr., velinen, felvázsonköt. 2 ft. cp. Figyelemgerjesztésül ide csatoljuk, mit a' Nemz. Társalkodó a' szerzőt illetőleg, 6-d. számában közöl. Szóllósy úr tanulását a' helvetziai vallást követők' kolozsvári collegiumában végezven, előbb katona, azután királyi tablai hités jegyző lett; később török birodalomba ment. Ott — úgy látszik munkájából — ismét katonai pályára lépett. Reszesült az 1828 es 1829-dik evekbeni orosz-török háborúban, mellynek a' drinápolyi bekekötés vetett véget, valamint abban is, mellyet Egyiptom' nyughatlan alkirálya Mehmed Ali a' magas Porta ellen Ázsiában 1831—1833-ban folytattatott, 's főleg az orosz fegyveres közbejövétel szüntetett meg: es a' midőn ezért Miklos czárnak köszönetet mondani, Mahmud Szultán az 1833-ik év' utolsó negyedében Szent Pétervárhoz rendkívüli követéséget küldött, Szóllósy úr úgy tünik fel előttünk, mint teljes hatalmu török követnek, Fevzi Ahmed basának, egyik segéd tisztje 's rája befolyással bíró úti társa. 1834-ben Szent Pétervárból Konstantinápolyba vissza érkezven, zultáni parancsnal fogva másod magával Kis-Ázsiába rendeltetett: az ott létező bányák' megvizsgálása, javítása, 's ha ez lehetetlen lenne, lerajzolása vegett. Tizenegy hónapi útazás múlva keszen állottak es beadattak a' sztambuli udvarnak a' parancsolt rajzok 's ekkor Szóllósy úr viszont Albániába, nevezetesen Skodrába vagy Skutariba küldetett, szabályos rendőrséget állítani fel. Szerencsetlenség várt ott rája. A' skodraiak fellázzadtak; ő az oda való basával Háfizzal együtt várba szoritatott, 's hosszas sajnárú ostrom alól Porta küldötte segítség által csak akkor szabaditott fel, mikor a' kukuriczának, ez egyetlen es szük elelemszernek a' várban, megfőzésére, fa' hiánya miatt már roncsolt ágyúakat kénytelenítetnek felhasználni. 1835-ben september' 13-ika' hajnalával viradt fel szabadulások' örömnapja. A' skutarii váról menekése után Sz. úr Dalmát- es Magyarországon keresztül vissza jött hazájába Erdélybe. Kolozsvarra 1836-ban februariusban érkezett vala 's jelen munkáját az óta dolgozta.

**Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betüivel.**